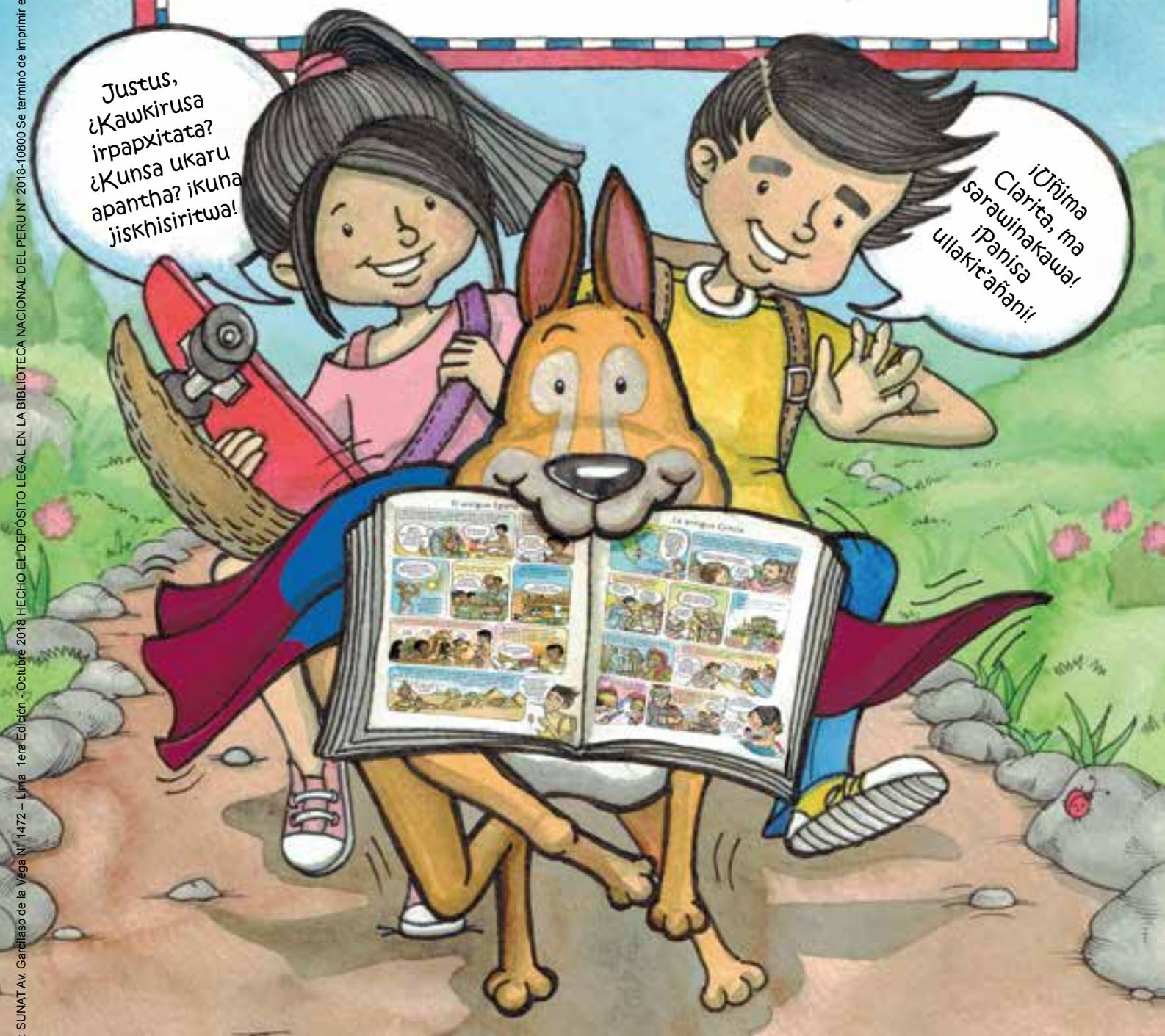

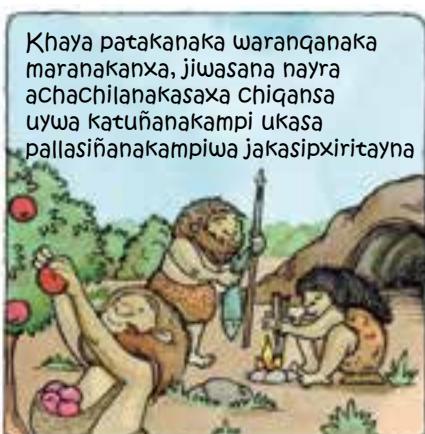
Matiyu, Clarita ukhamaraki Justus Ullapxiwa:

CHANIPA PAYLLA PHUQAÑANAKA SARAWINAKAPATA

NAYRA UKASA QALLTU PACHANAKA TUQI

Taqiniwa niya kipkaki luraqxana
kunatixa maya kutinxha
akhamawa lurasiwqataynha....

Sapuru lura wiñakapa xá manq'aña
jakxataña ukasa jark'aqas iña
jikxatañahawa.

Qutunakana ukasa t'aqana
jakasipxha ukampisa khitixa
jilpacha kunsa lurt'irina ukawa
appugaha.

iNayrapachawa
akaru jathanaka
imanxtxa!

...Yaputuqi inuqawixa jaqinaka jakawipxa mayjt'ayawiwa.

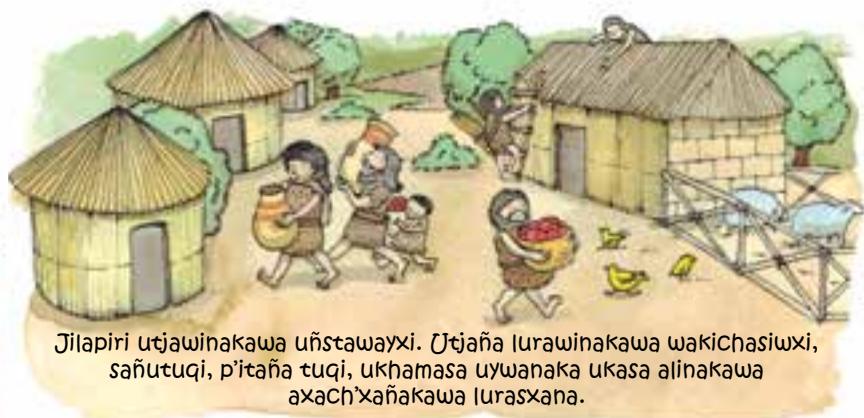
iJaniwa K'atata K'atata
saranaqxañanti achunaka
jakxataniñatakiña!

Ukhamasa yapuhakampixa
maq'ayarakshawa
uywanakasaruxa.

Yupunañakaxa uñjañasawa,
ukatsti, akhanxa janiwa jañana
qamañanakaxa utjikit.

iLursañasawa!

Jilapiri utjawinakawa uñstawayxi. Utjaña lurawinakawa wakichasiwx,
sañutuqi, p'itaña tuqi, ukhamasa uywanaka ukasa alinakawa
axach'xañakawa lurasxana.

Yaq'hapanaka juñanakaxa pachana utjiri
sarañaqawinakapa yatxatañaruwa waytusipxana.
Amuyapxana kunatixa akirinakaxa yaqt'aru
unxtpaxana pacha sarawinxha ukasti arkanawa
pacha mayjt'aña tuqi.

Jach'a qutunakana
pacha kawjanakana ukasti
yatiyahawa lupipacha ukasa
jallu ukatjama jutani uka.

Yatiyajawa markaru
wakichasipxapataki.

Khitinakatixa jach'a qutunakana
pacha uñch'ukirinakaxa, sapxahawa
"tatitunakampiwa yatiyasipxan" aka
pachana wali mayja yaqatapxana. Úkampisa
yatxatañanaka lurapxana, jakhuwinakata,
umatuqinakata, yapuchañatucita ukasa
utachañanaka tuqita ukampiwa jaqinakaru
yanapipxana.

Jumana iwx'tawinakatjamwa
yapunañakaxa qhispt'ayataxa.
Ukatwa, ma juñ'a ukta
churapxamama.

Jilapiri chanipa phuqañanakaxa
wakichasiwiwa kunatixa taqini wakisiritaki
ukarjama chanipa phuqawirjamawa.

Riyi, Jach'a
jilpiri Mayt'iri,
jupankawa wali
yatihahina

Ch'axwirinaka

Challwa
Katurinaka,
yapu uywa
uywachirinak,
Kacha lurinaka

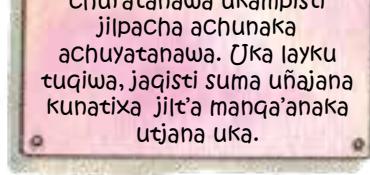
iAmuytwa! Chanipa
paylla phuqañanakaxa
chiqansa niya
lurawinaka
turkakipañatjamwa
uñstawayi.

Üka iwxawinakaka yatiñataki
kunjamsa, kawkjarsa ukasa
kunapachasa yapuchaña,
waraña ukasa apthapiña
suma Chanipa paylla
phuqañampi yaqasiñampi
churatanawa ukampisti
jilpacha achunaka
achuyatanawa. Üka layku
tuqiwa, jaqisti suma uñajana
kunatixa jilt'a manq'anaka
utjana uka.

Mawjaru utanuqasna ukasa jilpacha manq'añanakampi,
jaqisti kunaymama lurawinaka lurañampiwa sarnaqana ukata
walpacha utjirininha jani Kuntixa Chanipa paylla phuqaña
jatyjañampi aski khuskhanitaki wakisiri jakxatasna.

NAYRA KHAYA EGIPTO MARKA

3,100 maranaka Kiristu nayrapachata... Khaya nayra Egipto markana, jila munāñaniña ukasti Faraón ukankanawa, ma tatiturjama uñt'atanawa. Ma t'aqirinakampi ukhamasa jupa tuqi irnaqirinakaninawa, uka tapinxa qilqirinakawa jilapacha uñt'atana.

Badru, iJichha
marasti
wajapacha
yanakati aptapisi
Yaqha jach'a
pirqanaka
lurañataki?

Jisa
ukhamjamawa,
nayana
wiraxuchaja.

Qilqirinakasti, arunakata,
Kamachinakata, nayra sarawinakata,
uraqi tuqinakata yatxat'atanakanawa
ukasti yaputuqinakata, yanaka
mayt'ayñanakata, ukasa aljañanakata
jakhuwinaka apnaqana.

iKamisati xajlpacha
achuqayasiwixa,
chanipa paylla
phuqañanakaxa
wañpachawa
utjani!

Luqtirinakaxa faraón
ukaruwa yanapt'apxana
ukasa tatituhakaru
luqtanía ukananaka
wakichaapxana.

Luqtirinakaxa
pachata, jach'a
qutunaka pachana
utjirinaka ukatwa
yatxatapxana ukasa
apnaqañanaka tuqie
yanapipxana.

Jilpacha jaqinakasti yupu tuqi
luririnakanawa.

iÜkmpisa
alakipirinakasti
ukankapxarakta!

Luqtirinakaru uywañatakisti
ukhamasa jupana jak'ahakapa
irnaqirinakarusti, faraón ukasti
uraqwa Chuririha.

iÜka uraqinakaxa
achunakwa Churani akiri
Nilo jawirana yanapt'ata!

Chanipa paylla phuqañanaka Khuskhanina phuqañanawa. Phuqasinawa
yanaka ukasa maq'anaka Churañampi Chiqansa Jani thujsirinakampi.

Jathanaka
apanta

Uywanaka
apanta

Sañunaka
Apanta

Payllaxa Chanipaxa phuqasinawa ma
uraqinitata; aljañata ukasa Kuna yanaka
maya markata yaqha markaru alatata;
ma uraqiujitata yaqha uraqiujaru
apakipañataki, K'atampinakata.

iWañja Chanipa paylla
phuqañanaka jach'a
qullqa p'iñiñanakana
imañawjapataki!

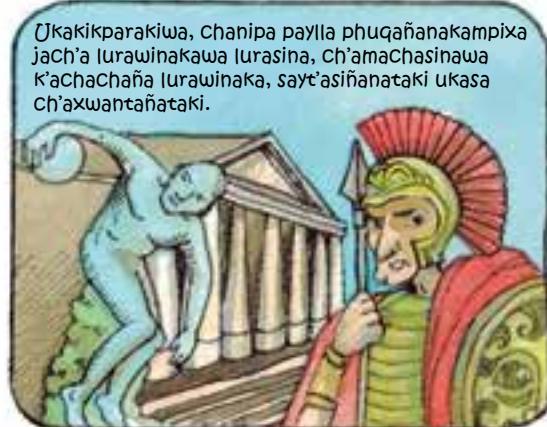
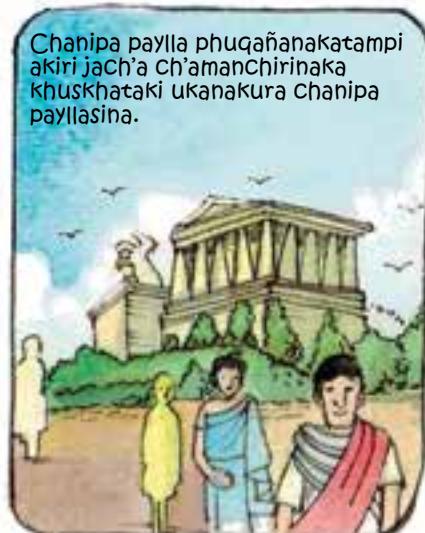
Nayra Egipto Markaxa chiqstayawiwa Chanipa paylla phuqañanakapa luraña ukasti niya
26 pataka maranakana. Ükmpisa saykatinakata uywañatakista kunatixa utjirinaka ukasa
jaqinakanapaha Ch'amahakapata jakxatawinakampi, thakinaka lurañapxi, Chakawjanaka,
uma irpañanaka, uma jarcañanaka, markanaka, yupaychaña utanaka ukasa jhach'a
wakichawinaka.

iNayana
lurañijaxa ma
K'ajtiriwa taqi
akapachana!

Wali wakisiri musparkaya
sarnaqawí tuqi
jakxatawi Kunaymana
lurañinakxa iakiri
chanipa paylla
phuqñanakampiwa!

NAYRA GRECIA MARKA

NAYRA ROMA MARKA

Khaya nayra
rumanu jach'a
markanxa
chanipa paylla
phuqawinakaxa
wali
wakisirihawa.

Roma markasti akiri 753 a. C. maranwa inuqasiwi ukatakisti 29 a. C. maratakisti jach'a uraqinaka Europa, Asia ukasa África markana tuqwa katuntawi kunatixa Julio Cesar ukasa ch'axwirinakampi atipjawapxi. Jaqinakapasti kimsa t'aqaru jaltatanawa.

Chiqansa atipjawtanwa wali jach'a
uraqi jakxatawtana ukasti suma
ch'amanchañawa wakisi.

Patricio ukanakaxa Roma inuqirinakana jathapata jutana. Jupanakasti jach'a p'içinchañanaka Katuqapxaspanwa, uraqinipxaspanwa, Ch'axwirinakjama puripxaspanwa ukasa kuna mayt'asiñsa lurapxaspanwa.

Jiwasata
pisinkirinakamoixa
janiwa panichasknati

Masa tuqitsti ch'amjasirinakarakiwa ukankana kunatixa, qallunxa janiwa chhiyllaña wakiskanti ukasa Chhillatasa uñjata uñjasikanti jach'a p'içinhanaka lurañataki. Ùkampisa janiwa uraqinipkaspanti ukampisa ch'axwirinakjama puripkaspanti ukhamasa janiwa kuna mayt'asiñsa lurapkaspanti.

Alakit'asiritanwa, K'achanaka
lurt'irinaka, yapanuywachirinaka,
ukatsti janiwa patricio ukanakampi
panichasknati. iÙkatsti janiwa
qhiparuxa kunasa purkituti!

Ch'amjasirinakasti, yanapirinaka satapxarakinawa <<Roma Marka>> ukankiripxanawa Kunaymana uraqiwata jaqinakampi khitinakati Roma markana apnaqatapxana ukana.

iKaput!
iUhju!
iOh!

iJallalla,
chiqansa rumanu
markachirita...
África ukata!

Pacha sarampixa,
ch'amjasirinakaxa
Roma markachirjama
jikxatawapxi:
ch'axwawina
atipjawapata,
Coliseo ukana
atipjawipata, ukampisa
quqti tuqimpisa
alajxarakispanwa.

Yaqhapa yanapirinakasti patricio ukaru yanapiñaru wayxtatahwa, khititixa inasa "arxatkaspa" ukamanwa

Pampach'ita...
Senado ukaruwa saraja.

iKayumaruwa!

Khitinakatixa ch'axwawinakata katuntatana ukasa alatana yaqaspasa uywakaspasa ukhamaru uñtatahawa...

iJaniwa
yaqataktanti
alüpoxchituwa!

iKuna
yanakasnasa
ukhamwa
alasipxchitul

Roma markasti jiltawiwá
aski chicapa pallapallanakapa
lurawiptjama ukasa sumá aski
ch'ullqichasipatjama.

Jakhtapiñanaka apapxana uraqinaka jathapiñataki, jaqinaka jakhupxana ukasa yanakapsa Kunatixa Chanipa payllana taqiniru phuqayañataki.

Chanipa payllana phuqañsti phuqapxapanahua Kunaymanampi (yanakampi, manq'amakampi ukasa lurawinakampi) ukasa qulqimpisa Kunatixa thaki lurañanakataki, jach'a ute utachañanakataki, marka q'umachañataki ukasa jach'a ch'axwirinakaha jakapxañapataki, ukampisa yaqhanaka lurañanataki ukatakiwa aptuxana.

Utnanawa Chanipa payllana phuqañsti Kawkiti jutatana sarawita (5% jutatata ukasa yaqha katuqatanahaka).

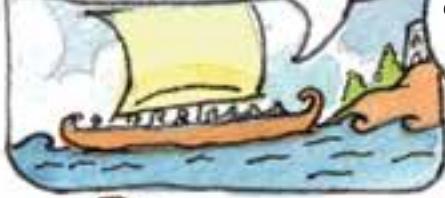
Ancha pisinkirinakaxa
janiwa Chanipa
payllana phuqañña
phuqapkaspati.

Augusto, ma
juక'aki hayak
katuqawta.

Ukhamarakí inuqasínwa uká apakipáñata phuqañanaká, ukasa anqaxaru yanaka apantaniña ukasa apsaña ukahakatsa.

Yanaka Chanipanakapaxa
apantana Kunatixa Chanipa payllaña
phuqañanakaxa kundi amtki Roma
ukanxa ixathaníwa.

Yaqha uñajawinakaja aka Chanipa niya ukaru sarirjama, Kunjamati 45% Chanipa paylla phuqañanaka sapa Katuntata jatiqa Chanipa aljata phuqapxana ukarakíwa.

Chiqansti Katunta
jaqinakana
Chanipapanakataki
jiltawitani
ukasti, nayana
aljasihanañakastji jani
waliruwa apitani.

Roma markasti yanqha Calígula ukana pít'atasti niya pusi marawa Kharkhatiwayi.

iManq'aña Chanipa
payllaña phuqañanakasti
jiltawita!

iManq'tasma
kunapachasa
wakistama ukaxa!

Aka 40% chanipa payllaña
phuqañanakataki jach'a
lurawiñakataki, ajll'et'a
ukasa yanapt'irinakataki
Chanipapa Churañatakawa
aptasiwi.

Munapxanawa aka
ch'awirinakxa waña
markanakaru ukasa
wakichañatakí
apnaqñataki.

CHIKATAYPI SARNAQAWI TUQI

Khaya Roma markansti 180 d. C., maratpacha ch'axwirinakasti munañaparjamawá jach'a p'iqinchirinaka utxatawaya ukhamasa jaqsupxana. Aka chiqa apnaqawixa jamasa apnaqawixa utxatawi ukasti warwarunakawa mantantawapxi...

Akiri 476 d.C., Kunapachatixa jirmanunakaxa Roma Katuntapxi, uka jisk'a markanakaxa jach'a markatxa jalxtawapxiwa jupanaka Kipkata ukasa jach'a munañaninakasa, iglesia ukasa, jach'a luqt'asíñani ukankasa, wali jach'a utahakasa, jach'a uraqinakasa, yanakapa jupanaka Kíkpwa apnaqasipxana.

Akari waranqa jilapiri pacha sárawi tukuyarusti, yaputuqixa quqakinawa ukasa lawanaka alásipxana, Kunatixa yaputakixa juk'a uraqinipxakinawa, ukatwa pisinkaña ukasa manq'ata awtiyasiña utjana.

Yapuchirinakasti ukasa yanaka K'achachirinaka luririnakaxa Chanipa payllanaka phuqañanaka jach'a munañaninakaru ukasa luqtirinakaruwa phuqapxañapana.

Chanipa payllanaka phuqañanakaxa phuqasinawa yanakampi Kamisasa tiriwu, awina. siwara, winu, wallpanakampi ukasa yanaka K'achachata luratähakamampi, Kunatixa jilapiri yanakaxa jach'a wiraxuchana wakichatañhawa.

Yapuyapuchinakaxa ch'amjasíñapampiwa uka uraqi tuqina Chanipa paylla phuqañanaka phuqapxana.

Juk'a 1000 d.C, marana jaK'jtha alakipirinakasti uk'a utjawinaka ukasa uraqinakaka alaña qallitxapxana.....

iMa juk'ita! Kunatixa akirkama saraña muntha ukaxa Chanipa phuqañama ukasa chiqapa waqisiri uka. Yatiñamatækí akankaxa uraqinakajituwa.

Kunaymana alakipasiñanakatxa, jach'a utjawiruxa qullqixa mantana ukatsti jilapirinakaxa ukxa walisiyanaba. Jach'a jilapirinakaru Churatatxa ukasa luqtirinakaru payllatetxa ukampisa Rji ukarusa yaqhanaka Chanipa payllana phuqañanakata ukasa K'atampinaka...

Ukaxa thaki sarawitsa, jaqinakataki ukasa yanaka apakipawihakatsa.

Qllqatañhaka apawita, aka chimputa jach'a jilparina yanapt'awipa katuq'añataki.

Uka jathinakataki apnaqañata ukasa alakipañanakataki chiq'a uñjaña tuqi apnaqawita.

Chanipa Churahasawa Kunatixa akiri riyina wawanañkapanpa panichasiñapataki.

MACHAQA JICHHA PACHA

Kunatixa Chanipa paylla phuqañanakaxha, walinkañaxa luratas kakinwa; jach'a munañanikastu ukasa luqt'rihakasti janiva Kunsa Churapkanti...

Yapuchirinakasti, K'achachirinaka luririnakasti ukasa yanapirinakasa Chanipa payllaña phuqañanaka jilapacha jathi q'ipxastana. iPachpaki kapuniwa!

Munañanikatakixa phuqañanakaxha janiva ch'ama kiti, Kunapachatixa Chanipa churasipkchitu ukaxa.

Chanipa payllaña phuqañanakaxha jisk'achiñanakampi amturjama wakiyatanawa.

Phuqxita ukasa phuqxita... hayaxa mutwa... sistwa, hayana apnqawijaxa chanipa payllaña phuqañanaka munixa.

Aka jach'a utjawiwa Chanipa payllaña phuqañakatati uraqi lurawita ukata wakichatanawa.

Uka kipkarakiwa jach'a jakawi utjana ukasa Chanipa payllaña phuqañakatati aljatahakata.

Ukasa kintu riyala (España tuqina) ukasa 20% aka qurinaka jupanakana katupata apsutana ukata.

iNayatakixa waña Chanipanakawa mantantani!

Uka phuqt'atahakampixa, anqaxa ch'aixwanihaka ukasa chiq'a askichawinaka ukampiwa p'iqinchirinakaxha phuqapxana.

Ch'aixwirinakajaha yanapt'apampiwa sayxatha ukasa jach'atayta uraqixa ukasa markaja chiqaru apnaqtha.

Ma juk'a uñjawtanwa África tuqita Egipto uksampi. iYatxatañani Asia ukasa yaqha tuqinakaha Kunjamasa Iurasiwi uka!

iWuu! Chanipa payllaña phuqañanakaxha sapa uraqiujitana ukasa pacha sarawirjama mayjt'ayasiwi. Niya yathanwa Europa ukana Kunjamasa Iurasiwi uka. Ujkampisa yaqha tuqinakata janiraskiwa.

iWali suma amuyuwa! Jichhasti muntha ult'aña kujamasa galltasiwayi Chanipa payllaña phuqañanaka Perú markana uka.

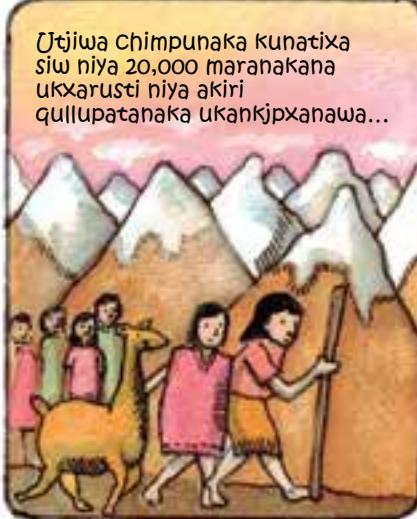
INKANAKATA NAYRJTA

Walja amuyunakawa utji Kunjamasa jaqinakaxa América ukaru Asia tuqita puriniwapxi ukatxa. Mayiri ukasti jischituwa...

Khaya 40,000 waranqa maranxa akiri Kullk'u Behrign ukuwjkamawa jutapxatayna.

Utjiwa Chimpunaka Kunatixa siw niya 20,000 maranakana ukharusti niya akiri quillupatanaka ukankjpxanawa...

Khaya 7,000 maranaka uñstayapxataynawa yapuchañanaka ukatsti jilapiri jisk'a utjawinakawa sartawayana...

iAká uraqixa suma ch'uqi Churixa!

Kunajamatixa yaqha tuqinakana Iurasíwi, khitinakatixa pacha jilpacha uñch'ukinaru puriwapxi ukasa pacha sarawí sumpacha apnaqaná satañana ukasa aptapiñana ukaruwa yanapiwapxi.

Pachasa arxaychituwa. Chiqansa inst'añani ukasa yaqañanixa, jiwsatakiwa sumaniwa.

Jiwasana "umu" luqt'risaxa sawapxchitawa ukhamatwa sumapcha umxa wakiyawapxasma.

Jach'a yanapt'irinakaxa katuqapxanawa, ukharuxa, aptapitata. Akiri turkakipañaruwa sasiwiwa turkaña sasa. Janiwa-luqtirinaka mayarukiti khitinakati pacha uñch'ukipxana apnaqasiwi, jani ukasti ukhamawa taqikuna sarayasina.

¿Uka jarq'aqasíñama turkasmati tunqumpi?

iChiqansa ukhamawa!

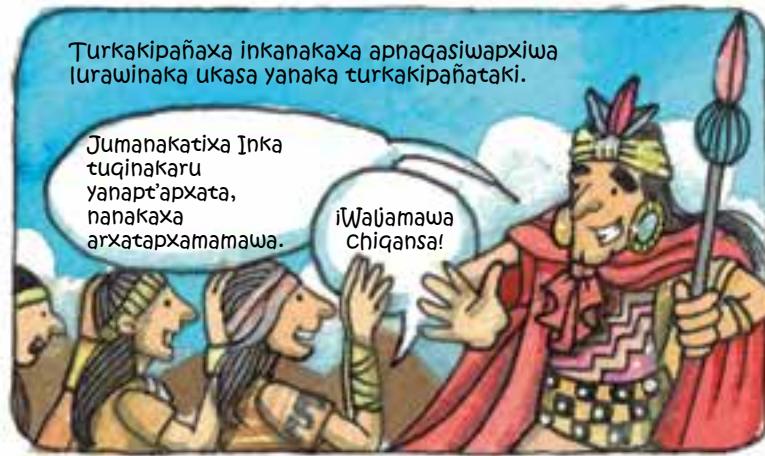

Turkasiñaxa akiri pata pañpana sarnaqawi lurañipawa.

Turkasiñaxa walja inkahakana nayra sarnaqawinaka apnaqatahanawa walja pataka markanakana ukasti jichhuruñakaxa sarayasipkakíwa yaqhaba jaqinakaxa Perú markana.

INKANAKA

Utjanawa niya purapata yanapt'asiña Ch'amjasiñampi mita sata, ukasti apnaqasiwapxanawa jach'a lurawinakataki, yupaychaña utachañtaki, irpanakataki, jach'a utachawinakataki, thakinakataki, yaqhahakataki.

ESPAÑA MARKANA KATUNTATAPA

Panel 1: Khaya 1,492 marana Colon ukasti aka América ukaru ukasti Europa ukasti amtataynawa akiri suma utjirini uraqi katuntañataki.

iQhawqha suma yanakasa akana utji!

Panel 2: Akiri 1533 marana qhipansti España jaqinakasti Ink'a Atawalparuxa katuntchapxana.

Katuntañaniwa aka jach'a inkana. iPuriniwa jumana apnaqaña tukusit'iñi!

Panel 3: España markasti arupa uchatatawi, mayt'asiñapa, quillqipa ukasa kuna inkankana sarnaqawipa ukasa lurawinakapa jan'iwa wakisirikanti.

Ukasti nanakana intijatakiwa

iIntiruti yupaychaypoxtha? Nanakaxa qurinakamaruwa yupaychaypoxtha.

Panel 4: Q'ala chuymani jaqiwa, 18 aka 50 maraninaka Chanipa paylla phuqañanaka phuqañapa aka España marka ukasa jaqinakapana wali qamiriptapxanataki.

Uka chanipa paylla phuqañanaka phuqañapoxawa uywanakampi ukasa yanakampi.

España jaqinakasti "mita" ukxa sarayasipkakinawa, suma wali lurawi apnaqawti taqi khuskhanitaki, jan'i waliruwa apnaqapoxaha, ch'amatuksuyasa ukasa jisk'achasa, Chanipa paylla phuqañanakawa sasa.

iKunsa churapxchitani uka wali anche ch'ama tukutasatxa?

iAmuyt'ayamawa! iAjayumaxa qhispiyataniwa!

iJuluk! iAchachilanaka yanapt'apxit!

Panel 5: Akiri XVI ukasa XVII pachanxa chanipa paylla phuqañanaka phuqasínawa Ch'amjasíñampi ukasa yanakampi, ukharusti khaya XVIII pachansti España tuqixa quillqimayakwa iywsxana.

Jach'a tata, uywa mayaniktwa phuqañataki

Ajunaqma, jichhaxa muntwa quillqi jakhu ukasa chhilchilli

Españaola jaqinakaka

Chhixtatahaka

Mistinaka

Akanjiri jaqinakaka

Taqiniwa Chanipa paylla phuqañanaka phuqana. Uka hsa jilapcha waykatatahwa khitinakatixa anche aynachanki uka pirqa Chanipa paylla phuqañanaka jupanakananwa.

Sepa phisqa marawa jaqi tuqi ukasa yanaka jaktapawiha apasina, ukarjamawa ukasti, sepa marka tuqina Chanipa paylla phuqañha wakichasina.

Khiti intyunakatixa jilpcha uraqinixa, jilpacha phuqani.

Panel 6: Wiriy ukasti, España riyina lantipana ukaxa, kurjirirua ukaruwa Chanipa paylla phuqañanaka aptapiña lurayaha.

Jacha tata kurjirura, jaqinakajaxa jan'iwa quillqinixapxit.

Ist'ma, Kasiki, intyunakamati jan'i phuqani, jumawa lurata jupanakata ukasa katuntatawa uñajasita.

Kasikit'i jan'i phuqana ukaxa katuntatawa uñajasita ukasa ch'amjasipxana jaqinakaxa lurapxanawa Chanipa paylla phuqañanaka phuqañataki wali ch'ama tukuñanakanwa ukasa wali jisk'achatanwa.

Panel 7: A dog reading a book.

Chanipa paylla phuqañanaka intyunakana
ukawa jilapacha qatuqañapanaha, ukampisa
janiwa uka sapakikanti...

Alakipaña tuqinx
sapa aljawa uchataha
phuqañanakampi.

Tunkawja ukasa
10% jalaqayataxa
Iglesia ukatakina
(Janiwa Chanipa paylla
phuqañanaka phuqañapa)

Chanipa paylla phuqañanaka wakichatahawa kunatixa
luraskana sarayañataki apnaqawi ukataki ukasa jach'a kuruna
tuqiru apayañataki kawkiti wakiskana uka,
qhipapacharuxa apayanakaxa
jiskt'apxarakinawa.

Pachparakiwa akiri XVIII pachana niya waljpacha
chanipa paylla phuqañanaka aptat'ata Ch'axwaña
tuqí jaqinakaru churatanaha.

CHANIPA PAYLLA PHUQAÑANAKA RIPUWLIKA UKANA

Sarantawinxa, Pirwa markaxa jalaqatawiwa España tuqitxa akiri 28 julio khaya 1821 marana, ukampisa uka t'aqaqtanxa marka taypina Ch'axwawinaka jakawiruxa niya pisipisiwa puriwi. Pirwa markaxa yuriwiwa quillqituqixa juκ'aniki.

Suma aka uraqi sartayañatakixa, Perú markaxa mankatasíwiwa. Jilapiri mayt'irixa Inglaterra ukana.

Tata José de San Martín anqaxa alakipañanaka chhaqtayawiwa, intyu Chanipa paylla phuqañanaka chhaqayawiwa ukasa aptapinawa pallapallataki.

Juk'a jaqihakaiwa yapu lurahatakutuji, quritaki ukasa yanaka mayt'ayañataki.

Niyasa ispañula Ch'awirinakaxa jilt'askakihawa Perú pataqullunakana ukasa ancha jani wajinkhayatana quillqita, Bolívar, akiri 1824 marana t'uqitayawiwa Chanipa paylla phuqañanaka taqì jaqihakataki ukasa wasitata kutjawi Chanipa paylla phuqañanaka intyunakaru.

iWasitata Chanipa paylla phuqañanaka?

Churañasawa Chanipa antutañasataki Ch'awirinakaru.

iChiqapa layku!

T'aqaqtasawisa aptawi tuqi ukasa quillqi tuqisa janiwa ch'ullqinchatakanti aka 1845, kawkinti Ramón Castilla jach'a p'iqt'irjama Chhijllataki ukakama.

Uñach'tayapxama jiliri wakichawi chanipa wakiski markasataki uka. Akirinaka manti Chanipa paylla phuqañanakatxa ukasa akirinakwa apaqarakiñani

Chanipanaka Wakichata Markana

Kunatixa Europa tuqinxha (chiqansa Inglaterra ukaxa) munapxanawa yaputuqipa jilxatayaña.

Perú markaxa yanapt'asiliwia manunakapa tuqitxa uka wanu yanakashakata.

Wanuxa niya 80% tuqwa phuqachana Kunatixa Chanipa wakichata mantana Perú markana akiri 1861-62 ukana.

Echenique ukampixa(1851-1854) jilxatawanawa phuqañanaka ukasa anqaxa manunaka jila quillqi maysasiwi katuqata wanunaka aljatata

MANU

iPerú markaxa jila quillqi mayt'asitampiwa jakana! Aka 1855, paya kuti p'iqt'awipana, Castilla chhaqtayawiwa Ch'iyara jaqinaka katuntaña, chhaqtayawiwa Chanipa paylla phuqañanaka sapuruta ch'amjasirinakaru ukasa intyunakana phuqañanakapa.

Wali askiwa, jani Chanipa paylla phuqañanaka ukarjamawa sarnaqxirikta.

Wanuxa taqikuna phuqixá, ukampisa janiwa maya sapa yakamata sarksnati.

Wanuxa taqikuna phuqixá, ukampisa janiwa maya sapa yakamata sarksnati. Balta p'iqt'awipana(1868-1872) Nicolas de Piérola p'iqt'awipana Ministro de Hacienda ukama ukasa sich'intawiwa Contrato Dreyfus uka Kunatixa payla milluna tunilara wanu aljañataki anqaxa pirwa markana manunakapa phuqañataki.

iphiru!
iphiru!
iphiru!

Ujtiwa Chipunaka Prado p'iq'tawipana, Inglaterra ukaxa yanapt'awiwa Chilimpi ch'axwawiruxa wanutuqi chanipapa iraqtañataki ukasa ma wanu latjama, salitri ukata apasuta, Kunatixa Gran Bretaña ukasa Chile jach'a alakipanaka pirwa uraqita apsusipkana.

Ch'axwawi atipjayasisaxa, qalltasinawa wasitata ut'ayaña. Åka 1883 Nicolás de Piérola inuqawilwa ma qutunaka Chanipa paylla phuqañanaka aptapiñataki.

Åkasti waytusiyawiwa alakipirinaka yanaka mayt'ayiri inuqañanaka, aljirihaka ukasa mayt'irinaka. Markasti wakisiñakapxa kuhaymaha anqajaru apsuñanakapiwa phuqawayi.

iAsukara, aljuruna, t'awra, Kawchu, quillqi ukasa pitrulyu! iWaliwa! iKunaymayt'ayaña wali askiwa!

Chanipa paylla phuqañanaka aptapiñaxa akapachanxa akirinakanwa:

Chiqqa Chanipa paylla phuqañanaka aptapiñha, ukasti waqt'ayatahawa jaqinakaru, uraqiwijirinakaru, yanaka mayt'awirinakata ukasa inuqañaka.

Masa tuqita Chanipa paylla phuqañanaka aptapiñha, ukasti jutahwa, walüpacha, apakipawita ukanañaka

Yaqhanaka tuqita Chanipa paylla phuqañanaka ukasti tunkawajahawa, aptapiñanaka ukasa phuqañanaka.

Leguía ukasti (1919-1930) mayja Chanipa paylla phuqañanakwa uñstayawi. Chiqt'ayawwiwa Chanipa paylla phuqañanaka achunakata jutata, phuqañanakata ukasa anqaxha tuqiru apsuñanakakxa.

Pachparuwa quillqi apxasiwixa achuntawi, masatsti anqaxaru aljaña chikkatañaxa Ch'amanchasiwiwa.

Ükampisa, aka manqhanxa, walja jaqinaka Chanipa paylla phuqañanakapa phuqapxana ukasa jani Chanipa paylla phuqañanaka, janila markana suma jach'añchasi 'ña utjkanati.

Åkiri qhipa tunka maranakanxa, Chanipa paylla phuqañanaka mayt'ayata tuqita kamisasa IGV ukaxa jilpacha aptapiwi manta phuqata ukanañawa.

IGV ukaxa ma yaxaru Chipapa taypinkxiwa.

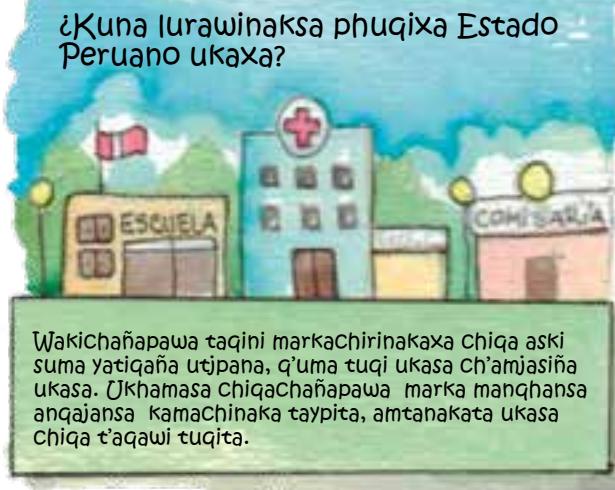
Åkri 1991, apasiwiwa machaqa mayja Chanipa paylla phuqañanaka, Jach'a markasti quillqi tuq'i qalltiwa chiqjtayaña tuqiru.

Utjchituwa ma wakichata sarayawi Kawjanti Chanipanakaxa Churasipxiwa uñach'tayatajama ukasa munatjama.

Ükata khiparuxa chiqansa wakiyawtana Kikparu sarayaña niya zo maranakpacha.

CHANIPA PAYLLA PHUQAÑANAKA UKASA ESTADO TUQI JICHHA

Wakichañapawa taqini markachirinakaxa chiqa aski suma yatiqaña utjpana, q'uma tuqi ukasa ch'amjasina ukasa. Ùkhamasa Chiqachañapawa marka manqhansa anqajansa kamachinaka taypita, amtahakata ukasa chiqa t'aqawi tuqita.

¿Estado ukaxa Kunsa Chanipa paylla phuqañanakampixa luraspxa?

Yanapt'anaka lurañapa ukasa jach'a wali utahaka utachañapa, kamisasa yaqiqaña uthaka, quillaña utanaka, thakinaka, chakanaka, lusa k'ajayñanaka, uma chakananaka, yaqhankañampi taqi khuskhanitaki wakisiri.

Yanapiñapwa Fuerzas Armadas ukanañaka ukasa policía ukarusa walinkapxañapawa. Ùka q'ala lurañataki ukata kunati wakisi lurañapa phuqañataki, Estado tuqitakixa wakisiriwa utjañapa jilatanaka uka ch'amcht'rinhaka, lurañanaka, yanaka, makinanaka, k'atampiñaka. Ùka Chanipa paylla phuqañanaka quillquinakaxa ukanañata phuqañatakiwa wakisi.

¿Kawjansa uñjsnaxa qhaqhasa apaqasi ukasa Estado katuqi ukxa?

Estado Peruano chanipa apnaqawipaxa ukasa katuqawipaxa Kunampiti phuqasi akiri Wakichata Chanipa Markasana ukanañwa q'ala uñach't'ayasi ukasti amtatawana marapaChataki taqi Pirwa markachirinakana akiri Congreso ukankirinaka uñt'ata.

Chanipa paylla phuqañanaka Perú markanxa jaljt'asiwa Chanipa paylla phuqañanaka, Chanipa amtanaka ukarusa phuqta'awinaka.

Jilapiri Chanipa paylla phuqañanakaxa akirinakwa:

- Chanipa paylla phuqañanaka jalaqata
- Chanipa paylla phuqañanaka khuskanitaki aliatata. (IGV).
- Chanipa paylla phuqañanaka ajllita alasita. (ISC)
- Machaqa amtata sapa yanat'awi. (NRUS)
- Apakipatata Phuqañna

¿Khitisa chanipa paylla phuqañanaka aptapixá?

SUNAT
La Superintendencia Nacional de Aduanas y de Administración Tributaria (SUNAT) ukawa Chanipa paylla phuqañanaka aptapiña wakichixa.

